

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 37.018.3 [37.091.12.011.3-051 : 37.013.42]

КУРІННА Світлана

доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи, ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

пров. Вчительський 1, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84111

E- mail: kurinnasm@gmail.com

КУРІННИЙ Ян

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

пров. Вчительський 1, м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна, 84111

E- mail: yankurinnoy@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ НА ШЛЯХУ ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено розгляду проблеми визначення ролі соціального педагога у трансформаційних процесах інтернатних закладів в Україні. Розглянуто дефініцію „соціальний педагог”, його місце у штатному розкладі інтернатних закладів. Розкрито сутнісні характеристики соціального педагога з позиції його ролі – інтегратора різних суспільних впливів на соціалізацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Визначено основні функції соціального педагога в закладах інтернатного типу. До головних належать: аналітико-діагностична функція, прогностична функція, організаційно-комунікативна функція, корекційна функція, координаційно-організаційна функція, функція соціально-педагогічної підтримки та допомоги, охороно-захисна функція, психотерапевтична функція, соціально-профілактична функція. Розкрито соціальну роль соціального педагога у процесі своєї діяльності: *посередника, громадського діяча, експерта, адвоката, конфліктолога, духовного наставника, аніматора, соціального терапевта.*

Актуалізовано мету діяльності соціального педагога в інтернатних закладах: створення умов для психологічного комфорту та безпеки дитини, задоволення її потреб за допомогою соціальних, правових, психологічних, педагогічних, медичних механізмів попередження та подолання запланованих результатів. Розглянуто соціального педагога у ролі посередника з координації зусиль різних фахівців (психолога, медичного працівника, спеціаліста з соціальної роботи, юриста й ін.), які разом з ним утворюють соціально-психологічну службу зазначеного закладу для комплексного вирішення проблем вихованця, на підставі розробки та реалізації різних соціальних проектів і програм, ініціатив. Визначено систему морально-гуманістичних якостей соціального педагога (альтруїзм, доброта, справедливість, терпимість, порядність, обов'язок, честь, гідність, відповідальність тощо).

Ключові слова: соціальний педагог, соціалізація, інтегратор, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

© Курінна С., Курінний Ян., 2020

Постановка проблеми. Складність соціально-економічних умов і суспільно-політичних процесів у трансформації державного устрою в сучасній Україні, неузгодженість потреб з інтересами окремих осіб і нормами світового суспільного блага актуалізують потребу у фахівцях соціальної сфери, які будуть здатні здійснювати реформування закладів інтернатного типу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Актуальність порушеної проблеми обґрунтовано у низці законів України: „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування” (2007 р.), Державна цільова програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до 2020 р (2007 р.), Указу президента України „Про національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року(2012)”, Загальнодержавна програма „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року” тощо. Аналіз відповідних документів свідчить, що від інтернатних закладів, на сьогоднішній день, держава не може відмовитись, тому потрібно їх трансформувати, наблизити умови проживання дітей-сиріт до сімейних. За таких умов потрібні фахівці, які здійснюватимуть соціально-педагогічний супровід дітей, надавати їм допомогу у вирішенні багатьох соціальних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У соціально-педагогічній теорії соціальному педагогу присвячено достатньо багато різноаспектних досліджень (Ю. Василькова, Г. Голоухова, О. Гура, Л. Завацька, В. Коваль, Т. Лесіна, О. Лісовець, М. Малькова, Т. Меньшикова, О. Пономаренко, Є. Сєдов, В. Сорочинська, М. Тоторкулова, М. Шакурова, П. Шептенко). Разом з тим, практично відсутні роботи, за деяким винятком (Г. Клімантова, Р. Овчарова, О. Селіванова, М. Тоторкулова, В. Шкуркіна), які досліджують соціального педагога як суб'єкта соціально-педагогічної роботи в закладах інтернатного типу, в той час, як саме зараз інтернатний заклад, зазнаючи сутнісних трансформацій у своєму розвитку, потребує компетентного сукупного суб'єкта соціально-педагогічної роботи, який здатен забезпечити ефективність означеного процесу (О. Потопахіна, П. Плотніков).

Мета статті. У зв'язку з цим, *метою даної статті* є аналіз сутності роботи соціального педагога в трансформаційному процесі закладу інтернатного типу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні *соціальний педагог інтернатного закладу* – штатний і позаштатний, офіційний чи добровільний сукупний суб'єкт соціально-педагогічної роботи, покликаний завжди репрезентувати інтереси дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, розкрити назустріч цим інтересам і потребам сукупний потенціал соціуму, різних інститутів суспільства, інтегрувати різноманітні суспільні впливи щодо забезпечення їхньої доцільності на конкретному особистісному рівні вихованця освітнього закладу інтернатного або сімейного типу.

Отже, головним предметом діяльності соціального педагога інтернатного закладу є активізація й інтеграція соціально-культурних і соціально-педагогічних функцій і впливів суспільства на соціалізацію його вихованців.

Таке розуміння предмету діяльності соціального педагога визначило і відповідну логіку подальшого його дослідження як суб'єкта соціально-педагогічної роботи з вихованцями закладу інтернатного типу.

Структура діяльності інтернатного закладу в процесі трансформації визначили ролі й функції соціального педагога. Сукупний соціальний педагог реалізує у процесі своєї діяльності такі соціальні ролі: *посередника* (єднальна ланка між інтернатним закладом і державними чи громадськими службами, організаціями чи закладами; між інтернатним закладом і соціальними службами; між дітьми та дорослим колективом зазначеного закладу), який впливає на соціальну політику в конкретному районі чи мікрорайоні; *громадського діяча* (ініціатора та пропагандиста соціальних ініціатив громадян, спрямованих на захист сім'ї та дитинства, на оздоровлення оточуючої сім'ї); *експерта* (визначення соціального діагнозу та методів компетентного впливу на проблемну ситуацію; *адвоката* (захисника інтересів і прав дитини, сім'ї); *конфліктолога* (допомога в попередженні та вирішенні конфліктних ситуацій); *духовного наставника* (соціальний патронаж, турбота про формування моральних, загальнолюдських цінностей у вихованців); *аніматора* (який активізує суб'єктів інтернатного закладу до дії, соціальні ініціативи, розширює їхню компетенцію та розвиває здібність самим вирішувати власні проблеми); *соціального терапевта* (сприяння дитині в контактах із фахівцями відповідного профілю) (В. Бочарова, М. Гур'янова) [1, с. 15-17].

Означені ролі соціального педагога інтернатного закладу визначають і його функції. До головних належать: аналітико-діагностична функція (оцінює рівень соціалізації дитини, її соціальний статус у різних сферах діяльності та спілкування; виявляє „проблемне” поле дитини, її гідність, індивідуально-психологічні й особистісні особливості); прогностична функція (програмує процес соціального розвитку, виховання та соціалізації особистості дитини, надає їй допомогу в саморозвитку та самовихованні; прогнозує діяльність усіх суб'єктів роботи дитячого будинку, будує дерево цілей професійної діяльності й адекватно виконує та управляє програмами; планує власну соціально-педагогічну діяльність на підставі аналізу результатів попередньої діяльності); організаційно-комунікативна функція (формує гуманно-демократичну сферу взаємовідносин у середовищі інтернатного закладу; сприяє включенню суб'єктів соціального виховання інтернатного закладу, соціальних служб, громадських організацій і територіальної громади мікрорайону в спільну соціально-педагогічну роботу); корекційна функція (здійснює корекцію всіх соціально-педагогічних впливів, які зазнає вихованець з боку внутрішнього та зовнішнього середовища певного закладу; нівелює чи нейтралізує, переключає негативні впливи на дитину, посилюючи водночас позитивні впливи; здійснює корекцію статусу дітей, їхню самооцінку, допомагає позбавитися звичок, які шкодять здоров'ю); координаційно-організаційна функція (взаємодіє з органами соціального захисту та допомоги; організує соціально значущу діяльність вихованців у відкритому мікросередовищі, впливає на логічну організацію дозвілля); функція соціально-педагогічної підтримки та допомоги (надає кваліфіковану соціально-психолого-педагогічну допомогу вихованцям у самоадаптації, самореабілітації, самооцінці, самоорганізації, самоствердженні, самопізнанні, саморозвитку); охороно-захисна функція (використовує весь комплекс правових норм, спрямованих на захист прав та інтересів дітей; взаємодіє з органами соціального захисту та допомоги з попередження насилля над дітьми); психотерапевтична функція (впливає на зміни ставлення вихованця до життя, до соціального оточення до самого себе, програмує ситуацію успіху); соціально-профілактична функція (впливає на формування у вихованців

морально-правової стійкості; організує систему профілактичних заходів з попередження девіантної та делінквентної поведінки вихованців; організує систему заходів соціального оздоровлення сім'ї) (І. Зверева, Л. Коваль, Л. Міщик, С. Хлебик).

Означені вище функції соціального педагога інтернатного закладу опосередковують сутнісні характеристики професійної діяльності соціального педагога, його соціально-педагогічні взаємодії.

Змістовно завдання діяльності соціального педагога інтернатних закладів визначають як допомогу в інтеграції вихованця в суспільство, допомогу в його розвитку, вихованні, освіті, професійному становленні, тобто допомогу в соціалізації дитини. Важливо зазначити, що діяльність соціального педагога в таких закладах спрямована на зміни тих обставин в житті дитини-сироти, які характеризуються відсутністю чого-небудь, залежністю від чого-небудь або потребами в будь-чому. Отже, метою діяльності соціального педагога в інтернатному закладі є створення умов для психологічного комфорту та безпеки дитини, задоволення її потреб за допомогою соціальних, правових, психологічних, педагогічних, медичних механізмів попередження та подолання запланованих результатів. Є очевидним, що більшість проблем соціальний педагог не може вирішувати самостійно. У такому випадку він повинен вміти виступати посередником у координації зусиль різних фахівців (психолога, медичного працівника, спеціаліста з соціальної роботи, юриста й ін.), які разом з ним утворюють соціально-психологічну службу зазначеного закладу (сукупного соціального педагога), а також відомств та адміністративних органів (освіти, охорони здоров'я, соціального захисту й ін.) для комплексного вирішення проблем вихованця, на підставі розробки та реалізації різних соціальних проектів і програм, ініціатив, які відповідають повноцінному розвитку дитини. В залежності від типу інтернатного закладу та від умов регіону, в яких він діє (село, селище, місто, район міста й ін.), соціальний педагог надає допомогу дітям-сиротам за участю комплексу закладів міжвідомчого характеру (центри сім'ї та дитинства, центри дозвілля, центри здоров'я, дитячі дворові клуби, будинки дитячої творчості, молодіжні гуртожитки, будинки відпочинку для підлітків, освітні молодіжні центри, центри профорієнтації, центри зайнятості й ін.). Соціальні педагоги, які працюють у таких закладах, є співробітниками соціально-педагогічної служби дитячого будинку, що здійснюють первинну діагностику соціуму та виявляють дітей з проблемами, диференціюють проблеми дітей, визначають їхні причини, шляхи та способи їхнього вирішення. З огляду на це, соціальний педагог має займатися достатньо „рутинною”, на перший погляд, роботою. Як приклад розглянемо фрагмент діагностичної роботи з вихованцями в державному дитячому будинку інтернатного типу як найбільш типовому закладі державного піклування дітей, які залишилися без батьків, у зібранні документів.

Соціальний педагог збирає документи, які засвідчують соціальний статус дитини та свідчать про її спадкові, майнові та житлові права. Документами, які підтверджують сирітський статус дитини, є свідоцтво про смерть батьків, або тільки матері, якщо батько дитини не перебував у шлюбі з його матір'ю, або довідка з РАГСу, котра видається в момент реєстрації народження дитини, мати і батько якої не перебували у шлюбі, або рішення суду, про позбавлення батьківських прав, чи рішення про позбавлення дитини батьківських прав (рішення про обмеження в батьківських правах), які засвідчені оригіналом

печатки суду, або рішенням суду про визнання батьків не дієздатними, невідомо зниклими, про об'яву їх померлими, чи довідки з медичних закладів про те, що батьки хворі та не можуть виконувати свої батьківські обов'язки у зв'язку з довготривалою хворобою, або вироки суду про те, що батьки засуджені та відбувають покарання; якщо батьки відмовились від дитини, то в її особовій справі повинен бути документ, який має назву „згода на усиновлення”; якщо дитину покинули батьки, то в особовій справі буде документ, який має назву „акт про підкинення дитини” складений міліцією.

Окрім зазначених документів в особовій справі вихованця закладу тимчасового перебування дітей-сиріт повинні бути довідка про склад сім'ї; довідка (інформація) про вид житла, в якій сім'я проживає (проживала). Якщо біологічна сім'я дитини мала державне житло, в якому вона мешкала до влаштування в інтернатний заклад, то в особовій справі повинно бути рішення виконкому про закріплення права дитини на проживання на цій житловій площі. Якщо дитина осиротіла в наслідок смерті останнього з батьків, в її особовій справі повинен бути опис майна, яке залишилося після смерті батьків.

Робота „рутинна”, але без неї соціальний педагог не зможе вирішити одне зі своїх важливих завдань – захист інтересів дитини у правозахисних й адміністративних органах. Реалізуючи посередницьку функцію, соціальний педагог інтернатного закладу охороняє і захищає права вихованця, які визначені як у міжнародних актах, так і у вітчизняних законодавчих документах. Так, соціальний педагог займається житловими проблемами сироти, її працевлаштуванням і продовженням її подальшого навчання (М. Галагузова) [2].

На підставі викладеного, стає очевидним, що не кожен соціальний педагог здатен стати соціальним педагогом інтернатного закладу, що підтверджує реальна практика функціонування дитячих будинків. Визначальним тут є система цінностей соціального педагога, де альтруїзм – здатність робити добро іншій людині – переходить із розряду філософських категорій у ґрунтовне твердження. Альтруїстичні переконання соціального педагога мають гуманістичну спрямованість. Процес професійного становлення соціального педагога розвивається до утворення в нього системи морально-гуманістичних якостей (альтруїзм, доброта, справедливість, терпимість, порядність, обов'язок, честь, гідність, відповідальність і т. ін.). Група морально-гуманістичних якостей соціального педагога інтернатного закладу є системоутворювальним чинником у системі професійних груп якостей, до складу якої належать й інші групи, наприклад: психологічні характеристики, які забезпечують професійну придатність до певного виду діяльності (високий рівень перебігу психічних процесів, стійкі психічні стани, високий рівень емоційних і вольових характеристик; психоаналітичні якості, які створюють підставу для вдосконалення соціального педагога як професіонала (самоконтроль, самокритичність, самооцінка), а також якості, які відображають стресостійкість (психофізична стресостійкість, саморегуляція); психолого-педагогічні якості, які забезпечують установавання ефективних взаємовідносин з усіма об'єктами та суб'єктами соціально-педагогічної діяльності (комунікабельність, емпатійність, терпимість, перцептивність, візуальність, красномовність, тактовність) [4].

Наявність у соціального педагога системи означених груп якостей, ядром якої є морально-гуманістичні якості, що дозволяють йому в практичній діяльності реалізувати два надзвичайно важливих завдання: 1) наповнити сенсом, духовно-моральним змістом внутрішній світ вихованця інтернатного

закладу, організувати усвідомлення ним сталих подій, свого місця в означеному світі та часі; 2) управляти зовнішнім світом, створювати морально-гуманістичне середовище в мікросоціумі дитячого будинку. В такому контексті соціальний педагог у своїй діяльності керується системою принципів (природота культуровідповідності; гуманізації; суб'єктності; прийняття дитини як даності; персоналізації; особистісно-діяльнісного підходу; комплексного підходу; системного підходу; акмеологічного підходу; соціальної адекватності; ціннісних орієнтацій; компенсації; конфіденційності; захисту; діалогічності; відносності й ін., в яких гуманістичний принцип є концептуально-створювальним.

На нашу думку, „професійний портрет” соціального педагога закладу інтернатного типу, насамперед у той його частині, яка має безпосереднє відношення до соціального педагога як інтегратора різних суспільних впливів на соціалізацію дітей-сиріт, дозволяє здійснити соціально-педагогічну роботу в зазначеному закладі на підставі особистісно-орієнтованої парадигми (А. Симонова). Компетентнісний підхід акцентує увагу на кінцевих результатах діяльності соціального педагога, його здатності діяти в різних складних ситуаціях у термінах компетенцій, що мають інтегративний характер. За аналогією з Радою Європи можливо виділити шість груп ключових компетенцій, які визначають „професійний портрет” соціального педагога в закладах інтернатного типу : політичні; соціальні, міжкультурні; персональні; комунікативні; соціально-інформаційні. Означені компетенції в сукупності визначають образ сучасного соціального педагога, а також стандарт його професійної та соціальної поведінки: здатність брати на себе відповідальність, спільно приймати рішення та приймати участь в їхній реалізації, толерантність до дітей групи ризику, в тому числі дітей-сиріт, прояв сполучення власних інтересів з дитячими потребами, участь у процесі трансформації інституту дитячого будинку. Компетенції характеризують уміння створювати позитивні взаємини між фахівцями в процесі інтеграції їхніх спільних зусиль, порозуміння та повага один одного; володіння технологіями усного та письмового спілкування, в тому числі комп'ютерного, спілкування через Інтернет; володіння інформаційними технологіями та критичного ставлення до соціальної інформації, а також готовність до певного професійного рівня; потреба в актуалізації та реалізації власного потенціалу, здатність до саморозвитку.

Компетентнісний підхід дозволяє соціальному педагогу концентрувати зусилля соціуму на вирішенні проблем сиріт у межах означених компетенцій на підставі сучасної теорії управління засобами, насамперед, розробки комплексних цільових програм захисту сім'ї і дитинства (І. Зимня) [3]. У зв'язку з цим значно збільшується роль управлінської культури соціального педагога закладу інтернатного типу в його діяльності як інтегратора різних суспільних впливів на соціалізацію дітей-сиріт.

Управлінську культуру соціального педагога в предметному вимірі соціально-освітньо-виховної системи захисту сім'ї та дитинства можна визначити як вбудований в управлінський процес, усвідомлено конструйований і спрямований інструмент соціально-педагогічного врегулювання соціальних відносин суб'єктів управління, які поєднують інтереси учасників спільної діяльності, їхню організацію та самоорганізацію, формальні й неформальні норми, досягнення продуктивної мети та стійкості соціально-педагогічних зв'язків. На її підставі ґрунтується здатність соціального педагога синтезувати

власні й усвідомлено генерувати інноваційні технології соціально-педагогічних дій з метою отримання оптимального соціально-педагогічного результату за рахунок виявлення та використання прихованих резервів інституту інтернатного типу у взаємозв'язку та взаємодії з іншими соціальними системами (Т. Маловидченко) [6]. На підставі порозуміння управлінської культури особистості соціального педагога, ґрунтується акмеологічне розуміння категорії особистості як суб'єкта життя. Воно означає не тільки те, наскільки технологічно соціальний педагог організує власну професійну діяльність, але й те, як, на якому рівні, на якому ступеню повноти й глибини власної „включеності” він знаходиться [5].

Спираючись на акмеологічний підхід, можна виділити такі найбільш значущі базові характеристики соціальних педагогів інституту захисту дитинства і сім'ї: здатність забезпечувати доцільне посередництво між особистістю, сім'єю, дитячим будинком, з одного боку, і суспільством, різними державними та громадськими структурами – з іншого; здатність здійснювати внесок у розробку соціальної політики у сфері захисту сім'ї та дитинства, в розвиток закладу інтернатного типу на шляху його трансформації від будинку інтернатного типу до будинку сімейного типу; здатність до розробки та здійснення інноваційних технологій, методик і практик (соціально-педагогічних конструктивів концепцій, проектів, програм і т. ін.), надання послуг з метою досягнення оптимальних результатів у діяльності дитячих будинків різних типів в єдності з діяльністю різних соціальних інститутів державного, регіонального та місцевого рівнів; здатність забезпечувати активну суб'єктну позицію дитини в процесі вирішення її власних проблем, виконуючи своєрідну роль „третьої людини”, єдиної ланки між особистістю дитини та мікросередовищем: знанням мети, принципів, змісту, методів, форм соціально-педагогічної діяльності дитячого будинку в інституційній і позаінституційній сфері; уміння працювати в умовах неформального спілкування, залишившись у позиції неформального лідера, помічника, радника, що допомагає проявити ініціативу й активізувати позицію клієнта.

Отже, у процесі наукового пізнання ми дійшли висновку, що абсолютна більшість сучасних вчених і практиків у галузі соціальної педагогіки, соціальної роботи стверджують, що розподіл сфери діяльності соціальних служб на соціально-педагогічну та соціальну роботу сьогодні втратив актуальність. Між означеними дефініціями проявляється залежність іншого якісного характеру, тобто загальне визнання, яке зумовлює ролі соціально-психолого-педагогічної забезпеченості соціальної роботи (як професії в цілому, так і конкретного соціального працівника особисто) припускає, по-перше, обов'язкову наявність у системі служб соціальної сфери як єдиної професії базової інтегративної основи соціально-педагогічних засад (носієм функцій яких стає соціальний педагог); по-друге, розвиток соціальної педагогіки як науки, яка педагогізує соціальну роботу, розглядаючи людину в особистісно-середовищному контексті (в органічній єдності індивідуально-психічного та соціального) як відкриту, постійно змінну систему; по-третє, опора в соціальній роботі на інтегративну цілісну концепцію працівника-професіонала в царині гуманної педагогіки.

Отже, всі зазначені позиції вимагають від нас розгляду соціального педагога закладу інтернатного типу з їхнім обов'язковим урахуванням. У результаті було відпрацьоване ідеальне уявлення про соціального педагога в широкому контексті еволюції дитячого будинку на шляху його розвитку від

закладу для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інтернатного типу, до закладу сімейного типу всіх форм власності (державних, комунальних, власних) і станів (непрофесійна сім'я, професійна сім'я), як інтегратора різних суспільних впливів на соціалізацію дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківської опіки.

Сучасна соціально-педагогічна теорія і практика має тенденцію розглядати дитячі будинки різних типів у системі форм улаштування дітей, які залишилися без батьківської опіки. Дитячі будинки різних типів (державний дитячий будинок інтернатного типу, дитячий будинок сімейного типу, дитячий будинок-центр, комплексний центр захисту дитинства і сім'ї та ін.). Спільно з іншими інтернатами створюються сирітські заклади як одна з форм улаштування дітей, які залишились батьківської опіки. Другу форму системи улаштування таких дітей створюють сімейні форми. Сімейна форма у своїй структурі містить і непрофесійні сім'ї, які складаються з патронатної та прийомної сім'ї. Сучасний державний дитячий будинок інтернатного типу в Україні фактично є системоутворювальним закладом в системі форм улаштування дітей, позбавлених батьківської опіки. Власне він модифікується в своєму розвитку на базі дитячих будинків комплексного типу, яких належать інтернатні заклади та сімейні форми влаштування сиріт. Цей факт відображає безумовний пріоритет соціальної політики України (в Україні) – улаштування дитини-сироти в замісну сім'ю. Насамперед, у розвитку форм сімейного влаштування й виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, значна роль належить не тільки державним, а й громадським організаціям, які є структурами самоорганізованого громадянського суспільства. Часто власне громадські організації є вітчизняними провідниками апробованого світового досвіду функціонування сирітських закладів на підставі замісної сім'ї. В цілому ж факт трансформації дитячого будинку інтернатного типу в дитячий будинок замісної сім'ї відображає курс на деінституалізацію влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, оскільки деінституалізація означає створення умов для виховання й проживання дітей поза закладом, а реалізація політики деінституалізації передбачає максимально можливе виведення дітей із закладу інтернатного типу.

У зв'язку з визнаними вище системними змінами організації та діяльності інтернатних закладів для дітей-сиріт, які поєднані з їхнім розвитком на підставі нових моделей закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, повинна кардинально змінитися й уява про сучасного соціального педагога дитячого будинку. Цілком зрозуміло, що сучасний соціальний педагог повинен адекватно відповідати тим інноваційним моделям закладів для дітей-сиріт, професійним суб'єктом організації та діяльності яких він є.

У межах своєї компетенції соціальний педагог сприяє процесу еволюції дитячого будинку на теренах його розвитку від закладу для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківської опіки, інтернатного типу, до закладу сімейного типу всіх його форм (державних, комунальних, власних) і видів (непрофесійна сім'я, професійна сім'я). У такий спосіб соціальний педагог здійснює стратегічне завдання своєї діяльності, яке пов'язане з реалізацією державної сімейної політики як нормативно-правової підстави подолання усіх видів сирітства дітей, захисту їхніх прав.

Робота соціального педагога з реалізації зазначених стратегічних завдань наповниться конкретним змістом у залежності від того, до якої моделі

модифікованого дитячого будинку належить той заклад, в якому він діє (дитячий будинок-центр соціальної служби; дитячий будинок патронатного виховання; дитячий будинок – центр психолого-педагогічного супроводу замісної сім'ї й ін., забезпечує використання адекватних методико-технологічних моделей узагальненого рівня (сімейних форм заміщення, психолого-педагогічної підтримки або супроводу непрофесійної чи професійної сім'ї, патронатного виховання, попередження соціального сирітства й т. ін.) на підставі державних чи регіональних науково обґрунтованих Програм-форм улаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки.

Висновки і пропозиції. Зазначене стратегічне завдання діяльності соціального педагога здійснюється ним в єдності з головними оперативнотактичними завданнями: забезпечення розвитку емоційно-вольової сфери дитини; розробка та реалізація змісту технологій виховання, спрямованих на засвоєння дітьми-сиротами соціальних цінностей, адекватних конкретним цінностям; забезпечення варіативності й перспективності діяльності з прийняття соціальних цінностей на всіх етапах розвитку дитини-сироти; включення діяльності з прийняття соціальних цінностей дітьми-сиротами в систему діяльності закладу інтернатного типу з прийняття ними інших груп основних цінностей (духовних, морально-естетичних, інтелектуальних тощо); організація розвивального середовища, яке сприяє ефективному засвоєнню соціальних цінностей дітьми-сиротами (створення таких головних середовищних архетипічних форм, як „дім”, „сім'я”, „храм”, „майстерня”).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бочарова В. Г. Педагогика социальной работы. М.: Аргус, 1994. 208 с.
2. Галагузова Ю. Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов: дис. ... д-ра пед. наук: 14.00.08. Ин-т развития проф. образования Министерства образования РФ. М., 2001. 373 с.
3. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетенция человека. *Высшее образование сегодня*. 2005. № 11. С. 14–20.
4. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / упорядники: С. Я. Харченко, М. С. Кратінов, Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька, В. О. Кратінова, О. Л. Караман. Луганськ: Альма-матер, 2005. 408 с.
5. Инновационные модели семейных форм устройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей / под общ. ред. Н. П. Ивановой. М.: Гос НИИ семьи и воспитания, 2007. 192 с.
6. Маловидченко Т. А. Концептуальная модель формирования управленческой культуры социального педагога. *Педагогическое образование и наука*. 2011. № 1. С. 37–42.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2019.

КУРИННАЯ Светлана

доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой дошкольного образования и социальной работы, ГБУЗ „Донбасский государственный педагогический университет”

пер. Учительский 1, г. Славянск, Донецкая обл., 84111

E-mail: kurinnasm@gmail.com

КУРИННОЙ Ян

кандидат педагогических наук, доцент кафедры дошкольного образования и социальной работы, ГВУЗ „Донбасский государственный педагогический университет”

пер. Учительский 1, г. Славянск, Донецкая обл., 84111

E- mail: yankurinnoy@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УЧРЕЖДЕНИЯХ ИНТЕРНАТНОГО ТИПА НА ПУТИ ИХ ТРАНСФОРМАЦИИ

Резюме. Статья посвящена рассмотрению проблемы определения роли социального педагога в трансформационных процессах интернатных учреждений в Украине. Рассмотрена дефиниция „социальный педагог”, его место в штатном расписании интернатных учреждений. Раскрыты существенные характеристики социального педагога с позиции его роли – интегратора различных общественных влияний на социализацию детей сирот и детей, лишенных родительской опеки. Актуализирована цель деятельности социального педагога и интернатных учреждений: создание условий для психологического комфорта и безопасности ребенка, удовлетворения ее потребностей с помощью социальных, правовых, психологических, медицинских механизмов предупреждения и преодоления запланированных результатов.

Ключевые слова: социальный педагог, социализация, интегратор, дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки.

KURINNA Svetlana

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head at the Department of Preschool Education and Social Work

Teacher’s Lane 1, Slov’yansk, Donetska oblast, Ukraine, 84111

E- mail: kurinnasm@gmail.com

KURINNYI Ian

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool Education and Social Work

Teacher’s Lane 1, Slov’yansk, Donetska oblast, Ukraine, 84111

E- mail: yankurinnoy@gmail.com

PECULIARITIES OF WORK OF SOCIAL PEDAGOGUE AT INSTITUTIONS OF BOARDING SCHOOL TYPE ON THE WAY OF THEIR TRANSFORMATION

Summary. The article is devoted to the consideration of the problem of determining the role of a social teacher in the transformational processes of boarding institutions in Ukraine. The definition of “social educator”, its place in the staff list of boarding schools is considered. The essential characteristics of a social educator are revealed from the perspective of his role as an integrator of various social influences on the socialization of orphans and children deprived of parental care. The goal of the activities of the social educator and boarding schools has been actualized: creating conditions for the psychological comfort and safety of the child, meeting her needs with the help of social, legal, psychological, medical mechanisms for preventing and overcoming the planned results.

Keywords: social pedagogue, socialization, mediator, orphans, children deprived of parental care.

Abstract. Introduction. Under the current conditions of the reform process in Ukraine, the work of boarding schools and the essence of the work of a social pedagogue at the above-mentioned institutions becomes relevant.

Purpose. The main functions of the social pedagogue of a boarding school mediate the essential characteristics of the professional activity of the social pedagogue, his/her social and pedagogical interactions.

Results. The main ones are: the analytical and diagnostic function; the prognostic function; the organizational and communicative function; the corrective function; the coordination-organizational function; the function of social-pedagogical support and assistance; the protective-safety function; the psychotherapeutic function; the socio-preventive function.

Conclusion. Within his/her competence, the social pedagogue facilitates the evolution of the orphanage on the terrains of its development from an institution for orphans and children left without parental care, of a boarding school type, to a family type institution of all its forms and kinds.

REFERENCES

1. Bocharova V. G. (1994). *Pedagogika social'noj raboty* [Pedagogy of social work]. M.: Argus. (in Russian)
2. Galaguzova Ju. N. (2001). *Teoriya i praktika sistemnoj professional'noj podgotovki social'nyh pedagogov* [Theory and practice of systemic training of social educators]. M. (in Russian)
3. Zimnjaja I. A. (2005). *Obshhaja kul'tura i social'no-professional'naja kompetencija cheloveka* [General culture and social and professional competence of a person]. *Vysshee obrazovanie segodnja*. vol. 11. pp. 14–20.
4. *Istoriya, teoriya i praktyka sotsial'noyi roboty v Ukrayini: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv*. (2005). [Social work history, theory and practice in Ukraine: a textbook for university students] / S. Ya. Kharchenko, M. S. Kratinov, L. Ts. Vakhovs'kyy, O. P. Pesots'ka, V. O. Kratinova, O. L. Karaman. Luhans'k: Al'ma-mater. (in Ukrainian)
5. *Innovacionnye modeli semejnyh form ustrojstva detej-sirot i detej, ostavshih sja bez popechenija roditel'ej*. (2007). [Innovative models of family forms of device for orphans and children left without parental care] / pod obsh. red. N. P. Ivanovoj. M.: Gos NII sem'i i vospitanija. (in Russian)
6. Malovidchenko T. A. (2011). *Konceptual'naja model' formirovanija upravlencheskoj kul'tury social'nogo pedagoga*. [A conceptual model for the formation of the managerial culture of a social educator]. *Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka*. vol. 1. pp. 37–42.

(переклад на англ. зроблено В. Слабоуз – канд. філологічних наук, доцент ДВНЗ „ДДПУ”)